

تحلیل اثرات گردشگری در معیشت پایدار سکونتگاه های روستایی (مطالعه موردی: روستاهای مرزی شهرستان گمیشان)

محمد حسینی^۱، فرهاد جوان^۲، سیده فاطمه حسینی^۳

^۱ کارشناسی ارشد جغرافیا و برنامه ریزی روستایی دانشگاه پیام نور، واحد گنبد کاووس، ایران

^۲ دانشجوی دکتری جغرافیا و برنامه ریزی روستایی، دانشگاه خوارزمی، تهران، ایران

^۳ کارشناسی ارشد جغرافیا و برنامه ریزی روستایی دانشگاه پیام نور، واحد گنبد کاووس، ایران

چکیده

هدف این تحقیق بررسی دیدگاه روستائیان مرزی شهرستان گمیشان از نظر تاثیر گردشگری بر ابعاد معیشت پایدار بوده است. جامعه آماری در این پژوهش تمام افراد بالای ۱۵ سال که در جامعه مورد مطالعه (روستاهای مرزی ۶ گانه شهرستان گمیشان) سکونت دائم دارند را در بر می گیرد. این رقم به ۱۰۵۰ نفر می رسد. نمونه گیری در این پژوهش با استفاده از روش نمونه گیری تصادفی خوش ای در سه مرحله ابتدا در مناطق روستایی، خانوارهای روستا و سپس اعضای خانوارها انجام می گیرد با توجه به جامعه آماری با استفاده از فرمول کوکران ۳۷۲ نمونه انتخاب گردید. همچنین جهت سنجش رابطه متغیرهای زمینه با نگرش ها از آزمون t تک نمونه ای استفاده شده است. نتایج این تحقیق نشان داده است که سطح گردشگر پذیری روستاهای مورد مطالعه پایین بوده اکثر روستائیان میزان آن را کمتر از ۳۰۰ نفر در سال بیان کرده اند. با این وجود قابلیت های اصلی گردش پذیری این روستاهای عبارت بودند از: فرآورده های دامی (اقتصادی) مناظر طبیعی (زیستی) و صنایع دستی (اقتصادی- فرهنگی) بوده است. همچنین از دیدگاه روستائیان این سطح پایین گردشگری در روستاهای مرزی مورد مطالعه بر سرمایه انسانی، سرمایه اجتماعی، سرمایه طبیعی، سرمایه اقتصادی و سرمایه نهادی روستایی تاثیر کمی گذاشته است با این وجود همین میزان اندک گردشگر پذیری در روستاهای مرزی بر سرمایه جاذبه ای اثر گذار بوده است.

واژه های کلیدی: گردشگری، معیشت پایدار، سکونتگاه های روستایی، شهرستان گمیشان.

۱- مقدمه

نقش و جایگاه روستاهای توسعه اقتصادی، اجتماعی و سیاسی در مقیاس محلی، منطقه‌ای، ملی و بین‌المللی و پیامدهای توسعه نیافتگی مناطق روستایی چون فقر گسترده، نابرابری فزاینده، رشد سریع جمعیت، بیکاری، مهاجرت حاشیه نشینی شهری و غیره موجب توجه به توسعه روستایی و حتی تقدیم آن بر توسعه شهری گردیده است (از کیا و غفاری، ۱۳۸۶: ۱۹)، یکی از راهبردهایی که در سال‌های اخیر، به خصوص در کشورهای توسعه یافته مورد توجه قرار گرفته و در برخی از این کشورها به اجرا درآمده و نتایج مثبتی به همراه داشته است، توسعه و گسترش گردشگری در نواحی روستایی و استفاده از جاذبه‌های متعدد طبیعی و فرهنگی روستا به عنوان منبع درآمد و معیشت مردم روستا و در عین حال کمک به حفاظت از سرمایه‌ها و جاذبه‌های منحصر به فرد طبیعی و فرهنگی روستا است (جمعه پور و احمدی، ۱۳۹۰: ۳۴).

رویکرد معیشت پایدار، در دهه ۱۹۸۰، بعنوان رویکردی جدید در مقوله توسعه روستایی و با هدف کاهش و ریشه کنی فقر روستایی مطرح گردید (کارنی^۱، ۱۹۸۸: ۴۵). این رویکرد بر تفکری جامع و منسجم درباره کاهش فقر و توسعه روستایی تاکید کرده است و به سرعت محبوبیت زیادی در میان محققان و دست‌اندرکاران توسعه به دست آورده است (جمعه پور و احمدی، ۱۳۹۰: ۳۴).

به نظر می‌رسد توجه به توسعه اقتصادی و معیشتی روستاهای کشور و به ویژه روستاهای مناطق مرزی از اهمیت و ضرورت بالایی برخوردار است. روستاهای مرزی از نظر موقعیت جغرافیایی و شرایط اقلیمی و همچنین اجتماعی و فرهنگی در وضعیت ویژه‌ای قرار دارند. اکثر این روستاهای با کشورهای همسایه و همچنین کمبود توسعه اقتصادی و معیشتی با مسائلی چون مهاجرت، فقر و مهمنت از همه قاچاق و مراودات غیرمجاز به کشورهای همسایه مواجه می‌باشد. در نتیجه این روستاهای نیازمند ارائه راهکارها و برنامه‌ها در زمینه بهبود شرایط اقتصادی و توسعه معیشتی ساکنین آن است. با توجه به پتانسیل‌های طبیعی و فرهنگی و اجتماعی این روستاهای صنعت گردشگری می‌تواند نقشی اساسی در توسعه معیشت پایدار ساکنین آن‌ها را فراهم نماید. مطالعات و تحقیقات انجام شده در این حوزه نشان می‌دهد که گردشگری روستایی رهیافت جدیدی در متون توسعه روستایی است که دارای ابعاد و آثار گوناگونی است. این صنعت غالباً با سهمی که در اصلاح اجتماعی و اقتصادی مناطق روستایی دارد متناسب است. این تحقیقات گردشگری روستایی را بعنوان یک راهبرد برای نواحی روستایی ارائه می‌دهند (مهدوی و افتخاری، ۱۳۸۴: ۴). در این میان روستاهای مرزی شهرستان گمیشان می‌باشد که خط مرزی با کشور ترکمنستان قرار داشته و بعنوان روستاهای مرزی شمال کشور محسوب می‌گردد. شهرستان گمیشان دارای ۶ روستای مرزی است که عبارتند از: صفائیشان، قلعه جیق کوچک، قلعه جیق بزرگ، کله بست، قولمس و آلتین تخماق. این روستاهای به دلیل شرایط اقلیمی (نزدیکی به دریای خزر و کویر قره قوم ترکمنستان) از زمین‌های کشاورزی یا باغداری مناسبی برخوردار نمی‌باشند و با وجود اقدامات کمابیش بدون برنامه‌ی توسعه، در زمینه بهره برداری از موقعیت‌های ساحلی و منابع طبیعی برای صنعت توریسم، هنوز هم از توسعه چندانی برخوردار نیستند. که در صورت ایجاد زمینه‌های شغلی جدید متناسب با توانمندی‌های آن در زمینه‌های اقتصادی، می‌تواند در مسیر توسعه گام بردارد. این تحقیق برآن است تا با نگاهی به وضعیت کنونی منطقه، اثرات گردشگری موجود بر معیشت پایدار ساکنین این روستا را از دیدگاه آنان مورد ارزیابی قرار دهد.

حل مسائل بهبود توسعه اقتصادی و شرایط معیشتی از طریق توسعه صنعت توریسم می‌تواند در کاهش مهاجرت، فقر و بیکاری در بین ساکنین روستاهای اثربخش باشد و با انتقال شغل مسلط در این منطقه از صید ماهیان دریای خزر و دامداری و کشاورزی سنتی و کم بهره به خدمات صنعت توریسم علاوه بر ایجاد اشتغال، شاهد بهبود سطح زندگی اهالی این روستاهای باشیم؛ بنابراین سوال اساسی تحقیق عبارت است از اینکه که از دیدگاه ساکنین روستاهای مرزی مورد مطالعه صنعت توریسم چه نقشی می‌تواند بر معیشت پایدار آنان داشته باشد؟

^۱. Carney

۲- ادبیات تحقیق

گردشگری روستایی به عنوان یک فعالیت تفریحی، اجتماعی، در نیمه دوم قرن هجدهم در انگلستان و اروپا ظاهر شد. قبل آن هم مناطق روستایی مورد استفاده ی فعالیت های تفریحی قرار گرفته بودند اما شرکت در این فعالیت های تفریحی محدود به اقتشار برتر جامعه بوده است. در قرن نوزدهم و بیستم به دلیل توسعه ی حمل و نقل و سهولت جابه جایی راهیابی به مناطق روستایی آسان شد. رشد سریع تقاضا برای گردشگری روستایی از سال ۱۹۴۵ آغاز شد البته در همین زمان گردشگری روستایی شاهد رشد بر جسته گردشگری بین المللی شاهد رشد جمعیت بوده و افزایش تقاضا برای گردشگری روستایی تا اندازه ای منجر به توسعه ی گردشگری شد (شارپلی، ۱۳۸۰: ۵۳).

آنونی دونت توریسم روستایی را رهایی از زندگی کسالت بار شهری برای بهره گیری از موهاب طبیعی و برخورداری از جاذبه های طبیعی در جنگل ها، مراع، رودخانه ها می داند که در محیط روستایی با ارایه ی تسهیلات رفاهی و خدماتی همراه می شود (بمانیان، ۱۳۸۸: ۴۰). لاکوودرو، توریسم روستایی را گونه ای از فعالیت های تفریحی و انتخابی می داند که کار در مزرعه، فروش صنایع دستی و مشارکت در زندگی کاملاً روستایی را در بر می گیرد (همان: ۴۰)، اما اپرمن نظر دیگری دارد. او توریسم روستایی را در ارتباط تنگاتنگ با توریسم مزرعه ای و نهادینه کردن ارزش کشاورزی در جامعه روستایی می داند که مناطق پارک های ملی و حیات وحش حفاظت شده را شامل نمی شود (محمودی نژاد، ۱۳۸۶: ۴۰).

آنچه که از این نظریات بر می آید هر نوع از صنعت توریسم با انواع مختلفی از تعاریف یک عنصر و پیامد مشترک دارد و آن تاثیر مثبتی است بر ظرایط اقتصادی و بهبود وضعیت معیشتی جامعه میزبان می گذارد. از طرف دیگر مفهوم معیشت پایدار رابطه تنگاتنگی با توسعه اقتصادی و اجتماعی یک جامعه دارد. کانوی و چمبرز معتقدند، معیشت از قابلیت ها، دارایی ها و فعالیت های لام برای گذران معاش تشکیل شده. معیشت هنگامی پایدار است که بتواند با فشار و شوک ها سازگار شود و بهبود یابد، قابلیت های و دارایی های خود را تقویت یا حفظ کند و فرصت های معیشت پایدار را برای نسل بعد نیز فراهم آورد (چمبرز و کانوی^۱، ۱۹۹۲: ۶).

در مدل نظری که جمعه پور و احمدی (۱۳۹۰) در تحقیق خود ارائه داده اند، بافت گردشگری شامل دو بافت خرد و کلان است. بافت کلان عوامل مرتبط با گردشگری در سطح کلان را که در گردشگری روستا تاثیرگذار است در بر می گیرد و بافت خرد مسائل مرتبط با سطح مقصود را در نظر دارد که بر دارایی های معیشتی روستائیان اثر می گذارند.

اشلی (۲۰۰۰) در بیان ابعاد مختلف معیشت پایدار ۴ بعد را در نظر می گیرد (اشلی، ۲۰۰۰: ۱۵) که عبارتند از:

(الف) سرمایه انسانی: وی معتقد است در روستاهای اکثر اوضاعیت سواد و میان بادگیری در سطحی پایین قرار دارد. به اعتقاد اشلی توریسم می تواند راهی را در برابر گسترش سواد و تحصیلات در بین ساکنین روستا بگذارد.

(ب) سرمایه اقتصادی: شاید بتوان گفت محسوس ترین بعدی که در معیشت پایدار وجود دارد بعد اقتصادی آن باشد. افزایش درآمد، ایجاد اشتغال و زیر ساخت های اقتصادی به واسطه گسترش صنعت توریسم در روستا می تواند در اولویت معیشت پایدار باشد.

(ج) سرمایه طبیعی: به صراحت می تواند گفت طبیعت بکر و روابط و دوستی دیرینه انسان با طبیعت را می توان در صحنه روستا مشاهده کرد به گونه ای که امروزه منابع طبیعی در روستا عاملی برای جذب گردشگران و منبع اساسی صنعت توریسم شده است.

(د) سرمایه اجتماعی: علاوه بر رابطه ای که انسان با طبیعت اطراف خود دارد و در سایه آن به دنبال معیشتی برای خود می گردد روابط انسان ها با یکدیگر عاملی برای جذب سرمایه از نوع اجتماعی می باشد. شرایط اجتماعی، همچون وجود امنیت، روابط پایدار، حفظ فرهنگ و آداب رسوم خود عواملی هستند در جهت تناسب سازی بهره گیری از صنعت توریسم. علاوه بر ذکر این ابعاد جمعه پور و احمدی (۱۳۹۰) نیز دو بعد دیگر می افزایند که بی ارتباط با صنعت توریسم نمی باشد.

¹. Chambers and Conwey

². Ashley

۵) سرمایه نهادی: ایجاد زیرساخت‌های مرتبط با صنعت گردشگری از جمله مهمترین رویکردهای توسعه این صنعت به ویژه در مناطق روستایی می‌باشد.

سرمایه جاذبه‌ای: این دو محقق دو منبع جذب گردشگر را عنوان سرمایه‌های جاذبه‌ای مطرح می‌کنند که عبارتند از منابع طبیعی و فرهنگی در جوامع روستایی. برای ایجاد معیشت پایدار در زمینه سرمایه‌های جاذبه‌ای بایستی در جهت حفاظت از منابع موجود و ایجاد برنامه‌های فرهنگی و هنری اقدام کرد.

در زمینه توسعه پایدار روستایی و گردشگری در ایران و خارج از آن تحقیقاتی صورت گرفته است. جمعه پور و احمدی (۱۳۹۰) در مقاله‌ای تحت عنوان، تاثیر گردشگری بر معیشت پایدار روستایی، روستای برغان (ساوجبلاغ) را مطالعه موردي نموده‌اند. ایشان در این تحقیق که با روش پیمایش انجام شده به این نتیجه رسیده‌اند که گردشگری در روستای برغان اگر چه باعث به وجود آمدن اشتغال و در نتیجه درآمد مرتبه با گردشگری و نیز کمک به رشد برخی فعالیت‌های روستایی مانند باغداری و خدمات شده است اما این تاثیر بسیار محدود است و تنها برخی از خانوارها را در بر می‌گیرد. همچنین به علت نبود نهاد محلی و متولی مختص گردشگری، منافع عمومی حاصل از گردشگری برای کل جامعه محلی محقق نشده است. در مجموع گردشگری بر جنبه‌های دیگری چون مسائل اجتماعی، زیست محیطی و نهادی تاثیرات تاثیرات مثبت چندانی نداشته است. قدیمی و همکاران (۱۳۹۱) در تحقیقی با عنوان نقش گردشگری روستایی در توسعه پایدار روستایی به این نتیجه دست یافته‌اند که: به منظور توسعه پایدار روستایی و برخورداری روستاییان از معیشت پایدار، می‌توان از فعالیت‌های مکمل کشاورزی در روستاهای بهره گرفت که در این میان گردشگری روستایی، امکان افزایش درآمد خانوارهای روستایی، اشتغال زایی و جلوگیری از مهاجرت‌های روستایی را در بستر بهبود کیفیت زندگی و توزیع متعادل خدمات و تسهیلات رفاهی در روستا، فراهم می‌کند. از سویی دیگر، برخورداری روستاهای ایران از جاذبه‌های طبیعی، منابع و پتانسیل‌های اجتماعی، فرهنگی و زیست محیطی، التزامی در توسعه گردشگری روستایی به شمار می‌رود. از این رو برنامه ریزی در جهت گسترش گردشگری روستایی بر پایه توسعه پایدار اقتصادی، در راستای رشد و تعالی جامعه روستایی بسیار موثر می‌باشد. در این راستا پژوهش حاضر به روش توصیفی تحلیلی با استفاده از شیوه کتابخانه‌ای انجام شده است. که ابتدا به بررسی مفهوم گردشگری و گردشگری روستایی پرداخته می‌شود، سپس انواع و پیامدها و مشکلات گردشگری روستایی در ایران ذکر می‌شود و در نهایت نیز به نقش گردشگری روستایی در توسعه روستایی همراه با پیشنهاداتی جهت گسترش گردشگری روستایی بیان شده است. برادران و کهنه پوشی (۱۳۸۹)، در مقاله‌ای تحت عنوان راهکارهای توسعه اقتصادی روستاهای مرزی (نمونه موردي: روستای بایوه واقع در بخش خاو و میرآباد شهرستان مریوان، استان کردستان) معتقدند که هدف کلی توسعه، رشد و تعالی همه جانبه جوامع انسانی است و در این میان هدف توسعه روستایی بهبود فرصت‌های اقتصادی ساکنین نواحی روستایی و ارتقاء ساختار اجتماعی و فرهنگی مردم روستا، بهبود خدمات و نیز محافظت نمودن کیفیت محیط و چشم- اندازها می‌باشد. در کشور ما روستاهای مرزی با مشکلاتی از قبیل ضعف خدمات‌رسانی در زمینه‌های مختلف فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی از یک سو و تبلیغات امواج بیگانه به منظور بزرگنمایی مشکلات اقوام ساکن در نواحی مرزی که با هدف آسیب رساندن به یکپارچگی و انسجام ملی صورت می‌گیرد، درگیرند؛ که این مشکلات لزوم توجه به روستاهای مناطق مرزی را آشکار می‌سازد. در این میان روستای بایوه از روستاهای بخش خاو و میرآباد با داشتن زمینه‌های مناسب کشاورزی و باغداری، از توسعه چندانی برخوردار نمی‌باشد که در صورت ایجاد زمینه‌های شغلی جدید متناسب با توانمندیهای آن در زمینه‌های اقتصادی، می‌تواند در مسیر توسعه گام بردارد. مهدوی و رکن‌الدین (۱۳۸۴) در تحقیقی با عنوان، راهکارهای توسعه گردشگری دهستان لواستان کوچک بیان می‌کند که تجزیه و تحلیل‌های تجربی در منطقه مطالعه شده نشان می‌دهد که آستانه آسیب پذیری نقاط روستایی به علت گردشگری بودن بسیار بالاست و نیازمند بازنگری و ارائه سیاست‌های مناسب در جهت رفع محدودیت‌ها و استفاده از مزیت‌های نسبی موجود می‌باشد. تأوی و وال (۲۰۰۹) به منظور بررسی رابطه بی‌توریسم و ابعاد مختلف معیشت مطالعه موردي یکی از روستاهای بومی کشور تایوان را به انجام رسانیدند. یافته‌های تحقیق آنان نشان می‌دهد که توسعه پایدار در

روستاهای از توریسم پایدار نشأت می‌گیرد. در اینگونه جوامع رویکرد معیشت پایدار هنگامی را به بھبود می‌نهاد که در محیط‌های عمومی مردم برای انجام فعالیت‌های مختلف با یکدیگر در قالب ایجاد تعاوی ها همکاری داشته باشند. بطور خلاصه می‌توان با بررسی پیشینه تجربی تحقیق می‌توان گفت در هیچ یک از این تحقیقات صنعت گردشگری به عنوان راهبردی در جهت بھبود معیشت پایدار ساکنین روستاهای مرزی مورد مطالعه قرار نگرفته است.

۳- مدل و فرضیه‌های تحقیق

فرضیه شماره ۱: از دیدگاه ساکنین روستاهای مرزی شهرستان گمیشان، گردشگری بر سرمایه‌های انسانی روستا تاثیر گذاشته است.

فرضیه شماره ۲: از دیدگاه ساکنین روستاهای مرزی شهرستان گمیشان، گردشگری بر سرمایه‌های اقتصادی روستا تاثیر گذاشته است.

فرضیه شماره ۳: از دیدگاه ساکنین روستاهای مرزی شهرستان گمیشان، گردشگری بر سرمایه‌های طبیعی روستا تاثیر گذاشته است.

فرضیه شماره ۴: از دیدگاه ساکنین روستاهای مرزی شهرستان گمیشان، گردشگری بر سرمایه‌های اجتماعی روستا تاثیر گذاشته است.

فرضیه شماره ۵: از دیدگاه ساکنین روستاهای مرزی شهرستان گمیشان، گردشگری بر سرمایه‌های نهادی روستا تاثیر گذاشته است.

فرضیه شماره ۶: از دیدگاه ساکنین روستاهای مرزی شهرستان گمیشان، گردشگری بر سرمایه‌های جاذبه‌ای روستا تاثیر گذاشته است.

۴- روش تحقیق

این پژوهش بر اساس هدفی که به دنبال دارد، تحقیقی کاربردی و توصیفی است و با استفاده از روش پیمایشی و اسنادی به گردآوری داده‌ها می‌پردازد. جامعه آماری در این پژوهش تمام افراد بالای ۱۵ سال که در جامعه مورد مطالعه (روستاهای مرزی ۶ گانه شهرستان گمیشان) سکونت دائم دارند را در بر می‌گیرد. این رقم به ۱۰۵۰۰ نفر می‌رسد. نمونه گیری در این پژوهش با استفاده از روش نمونه گیری تصادفی خوش ای در سه مرحله ابتدا در مناطق روستایی، خانوارهای روستا و سپس اعضای خانوارها انجام می‌گیرد با توجه به جامعه آماری با استفاده از فرمول کوکران ۳۷۲ نمونه انتخاب گردید. مصاحبه شفاهی، کسب اطلاع از مطلعین و پرسشنامه ابزارهای مورد استفاده برای گردآوری داده‌ها می‌باشد. علاوه بر آن با توجه به استفاده از روش اسناد از کتب و مقالات معتبر جهت گردآوری داده‌های نظری استفاده شده است. پرسشنامه تحقیق حاضر شامل سه بخش اطلاعات زمینه‌ای، وضعیت گردشگری و سنجه‌های ارزیابی نگرش می‌باشد. بخش اول از ۵ سوال، بخش دوم، ۳ سوال و بخش سوم از ۲۰ سوال تشکیل یافته است. گویه‌های بخش دوم شامل سوالاتی است که نگرش ساکنان روستا نسبت به تاثیر گردشگری بر ابعاد شش گانه معیشت پایدار را مورد ارزیابی قرار می‌دهد. با توجه به توصیفی بوده تحقیق از مقایسه میانگین‌ها و آزمون‌های تک متغیره غیرپارامتریک همچون خی‌دو، جهت تائید یا رد فرضیات تحقیق استفاده می‌گردد. همچنین جهت سنجش رابطه متغیرهای زمینه با نگرش‌ها از آزمون t تک نمونه‌ای استفاده شده است.

۴-۱- محدوده مورد مطالعه

شهرستان گمیشان بین ۵۳ درجه و ۵۴ دقیقه طول شرقی و ۲ درجه و ۳۶ دقیقه طول شمالی و ۴۹ درجه و ۳۷ دقیقه طول جنوب به شهرستان ترکمن، از شرق به شهرستان آق قلا و از غرب به دریای خزر محدود می‌شود. وسعت شهرستان گمیشان ۱۲۸۶/۱

کیلو متر مربع (۶/۳) درصد از مساحت استان و رتبه ۶ از نظر وسعت در بین شهرستان‌های استان) می‌باشد. براساس تقسیمات اداری و کشوری تا سال ۱۳۸۹ این شهرستان از دو بخش (مرکزی، گل دشت)، دو شهر (گمیشان و سیمین شهر)، ۴ دهستان، ۳۲ آبادی مسکونی تشکیل شده است. برآورد جمعیت شهرستان گمیشان در سال ۱۳۸۸ حدود ۵۷۵۲۷ نفر بوده و در سال ۱۳۸۹ به ۵۸۱۵۰ نفر رسیده است و در سال ۱۳۹۰ به ۶۳۴۴۷ نفر رسیده است. بر همین اساس در سال ۱۳۹۰ از کل جمعیت شهرستان حدود ۳۳۱۸۷ نفر در نقاط شهری (گمیش تپه و سیمین شهر) و ۳۰۲۶۰ نفر در نقاط روستایی زندگی می‌کنند. این شهرستان دارای ۶ روستای مرزی می‌باشد که عبارتند از: صفایشان، قلعه جیق کوچک، قلعه جیق بزرگ، کله بست، قلمس و آلتین تخماق که جمعیتی بالغ بر ۱۵۰۰۰ نفر را در خود جای داده اند.

۵- یافته‌های تحقیق

الف. بررسی وضعیت گردشگر پذیری روستاهای مرزی شهرستان گمیشان

جدول شماره ۱: میزان سالیانه گردشگر پذیری روستاهای مرزی شهرستان گمیشان

روستا	کمتر از ۳۰۰ نفر	۳۰۰ تا ۷۰۰ نفر	۷۰۰ تا ۱۵۰۰ نفر	بالاتر از ۱۵۰۰ نفر
صفا ایشان	% ۷۵	% ۲۳	% ۲	-
قلعه جیق کوچک	% ۶۳	% ۴۶	% ۱	-
قلعه جیق بزرگ	% ۶۹	% ۳۰	% ۱	-
کله بست	% ۵۹	% ۴۱	% ۱	-
قلمس	% ۷۶	% ۲۱	% ۳	-
آلتین تخماق	% ۵۸	% ۴۰	% ۲	-

جدول ۱ نشان می‌دهد که میزان گردشگر پذیری سالیانه تمامی روستاهای مرزی شهرستان گمیشان بر اساس دیدگاه اکثر روستاییان کمتر از ۳۰۰ نفر بوده است.

ب. فرصت‌های گردشگر پذیری به روستاهای مرزی شهرستان گمیشان

جدول شماره ۲: فرصت‌های گردشگر پذیری روستای مرزی شهرستان گمیشان

روستا	مناظر طبیعی	صنایع دستی	محصولات دامی	مناظر فرهنگی
صفا ایشان	% ۴۶	% ۱۷	% ۱۲	% ۲۵
قلعه جیق کوچک	% ۲۹	% ۳۰	% ۳۹	% ۲۰
قلعه جیق بزرگ	% ۳۲	% ۱۵	% ۴۳	% ۱۰
کله بست	% ۳۸	% ۲۰	% ۲۹	% ۱۳
قلمس	% ۲۹	% ۳۹	% ۲۷	% ۵
آلتین تخماق	% ۱۹	% ۳۴	% ۴۹	% ۲۸

داده‌های جدول ۲ نشان داده است که توان بالقوه و فرصت‌های گردشگر پذیری در روستاهای صفا ایشان و کله بست مناظر طبیعی و اولویت فرصت‌های گردش پذیری روستاهای قلعه جیق بزرگ و کوچک و آلتین تخماق محصولات دامی (همچون دوغ شتر، فرآورده‌های لبنی و ...) و توان گردش‌پذیری روستای قلمس صنایع دستی همچون قالی، قالیچه و لباس‌های سنتی ترکمنی و ... بوده است.

ج. آزمون فرضیات تحقیق

۱. از دیدگاه ساکنین روستاهای مرزی شهرستان گمیشان، گردشگری بر سرمایه های انسانی روستا تاثیر گذاشته است.
جهت سنجش تفاوت میانگین نمونه از میانگین فرض جامعه ($X=3$) از آزمون t تک نمونه ای استفاده شده است.

جدول شماره ۳: آماره های آزمون t تک نمونه ای مستقل

متغیر	نمونه	میانگین	انحراف استاندارد	خطای استاندارد از برآورد
تاثیر گردشگری بر سرمایه انسانی	۳۷۲	۲.۴۸	۰.۵۳۴	۰.۰۶۲

جدول شماره ۴: آزمون t تک نمونه ای

متغیر	t	درجه آزادی	معناداری (دو دامنه)	اختلاف میانگین	میانگین از تفاوت	میانگین	دامنه بالا	دامنه پایین
تاثیر گردشگری بر سرمایه انسانی	-۷.۷۴	۷۲	۰.۰۰۰	-۰.۳۲	-۰.۳۵۹	-۰.۶۰۹		
نمره شاخص آزمون $= ۳$								

داده های جداول ۴ نشان می دهند که مقدار t به دست آمده ۷.۷۴ و با معناداری ۰.۰۰۰ می باشد. این معناداری نشان می دهد که اختلاف معناداری بین میانگین مفروض جامعه ($X=3$) و نمونه مورد بررسی وجود دارد ($\text{Sig}<0.05$); بنابراین فرض صفر آزمون t رد می گردد. هم چنین دامنه پایین و دامنه بالای آزمون، نشان می دهد میانگین نمونه کمتر از میانگین مفروض جامعه آماری است؛ یعنی میزان تأثیر گردشگری بر سرمایه انسانی روستاهای مرزی شهرستان گمیشان کمتر از سطح متوسط است و تفاوت معناداری با میانگین مفروض جامعه دارد؛ بنابراین فرضیه مورد نظر تحقیق رد می گردد.

۲. از دیدگاه ساکنین روستاهای مرزی شهرستان گمیشان، گردشگری بر سرمایه های اقتصادی روستا تاثیر گذاشته است.

جدول شماره ۵: آماره های آزمون t تک نمونه ای مستقل

متغیر	نمونه	میانگین	انحراف استاندارد	خطای استاندارد از برآورد
تاثیر گردشگری بر سرمایه اقتصادی	۳۷۲	۲.۵۳	۰.۳۲۴	۰.۰۳۷

جدول شماره ۶: آزمون t تک نمونه ای

متغیر	t	درجه آزادی	معناداری (دو دامنه)	اختلاف میانگین	میانگین از تفاوت میانگین	دامنه بالا	دامنه پایین
تاثیر گردشگری بر سرمایه اقتصادی	-۱۴.۰۷	۳۷۱	۰.۰۰۰	-۰.۴۷	-۰.۴۵۸	-۰.۶۱۰	
نمره شاخص آزمون $= ۳$							

داده های جداول ۶ نشان می دهند که مقدار t به دست آمده ۱۴.۰۷ و با معناداری ۰.۰۰۰ می باشد. این معناداری نشان می دهد که اختلاف معناداری بین میانگین مفروض جامعه ($X=3$) و نمونه مورد بررسی وجود دارد ($\text{Sig}<0.05$); بنابراین فرض صفر

آزمون t رد می‌گردد. همچنین دامنه پایین و دامنه بالای آزمون، نشان می‌دهد میانگین نمونه کمتر از میانگین مفروض جامعه آماری است؛ یعنی میزان تأثیر گردشگری بر سرمایه اقتصادی روستاهای مرزی شهرستان گمیشان کمتر از سطح متوسط است و تفاوت معناداری با میانگین مفروض جامعه دارد؛ بنابراین فرضیه مورد نظر تحقیق رد می‌گردد.

۳. از دیدگاه ساکنین روستاهای مرزی شهرستان گمیشان، گردشگری بر سرمایه‌های طبیعی روستا تأثیر گذاشته است.

جدول شماره ۷: آماره‌های آزمون t تک نمونه‌ای مستقل

متغیر	نمونه	میانگین	انحراف استاندارد	خطای استاندارد از برآورد
تأثیر گردشگری بر سرمایه طبیعی	۳۷۲	۲.۵۵	۰.۳۸۸	۰.۰۴۵

جدول شماره ۸: آزمون t تک نمونه‌ای

متغیر	t	درجه آزادی	معناداری (دو دامنه)	اختلاف میانگین	میانگین	دامنه پایین	دامنه بالا
تأثیر گردشگری بر سرمایه طبیعی	-۱۲.۲۶	۳۷۱	۰.۰۰۰	-۰.۴۵	-۰.۴۶۶	۰.۶۴۷	۰.۹۵
نمره شاخص آزمون = ^{3}							

داده‌های جداول ۸ نشان می‌دهند که مقدار t به دست آمده -۱۲.۲۶ و با معناداری نشان می‌باشد. این معناداری نشان می‌دهد که اختلاف معناداری بین میانگین مفروض جامعه ($x=3$) و نمونه مورد بررسی وجود دارد ($\text{sig} < 0.05$)؛ بنابراین فرض صفر آزمون t رد می‌گردد. همچنین دامنه پایین و دامنه بالای آزمون، نشان می‌دهد میانگین نمونه کمتر از میانگین مفروض جامعه آماری است؛ یعنی میزان تأثیر گردشگری بر سرمایه طبیعی روستاهای مرزی شهرستان گمیشان کمتر از سطح متوسط است و تفاوت معناداری با میانگین مفروض جامعه دارد؛ بنابراین فرضیه مورد نظر تحقیق رد می‌گردد.

۴. از دیدگاه ساکنین روستاهای مرزی شهرستان گمیشان، گردشگری بر سرمایه‌های اجتماعی روستا تأثیر گذاشته است.

جدول شماره ۹: آماره‌های آزمون t تک نمونه‌ای مستقل

متغیر	نمونه	میانگین	انحراف استاندارد	خطای استاندارد از برآورد
تأثیر گردشگری بر سرمایه اجتماعی	۳۷۲	۲.۶۱	۰.۴۹	۰.۰۵۸

جدول شماره ۱۰: آزمون t تک نمونه ای

میانگین		% فاصله اطمینان از تفاوت	اختلاف میانگین	معناداری (دو دامنه)	درجه آزادی	t	متغیر
دامنه بالا	دامنه پایین	۰.۷۲۸	-۰.۴۹۷	-۰.۶۱۲	۰.۰۰۰	۳۷۱	۱۰.۵۶
تاثیر گردشگری بر سرمایه اجتماعی							نمره شاخص آزمون = ۳

داده های جداول ۱۰ نشان می دهند که مقدار t به دست آمده ۱۰.۵۶ و با معناداری ۰.۰۰۰ می باشد. این معناداری نشان می دهد که اختلاف معناداری بین میانگین مفروض جامعه ($x=3$) و نمونه مورد بررسی وجود دارد ($\text{sig}<0.05$); بنابراین فرض صفر آزمون t رد می گردد. همچنین دامنه پایین و دامنه بالای آزمون، نشان می دهد میانگین نمونه کمتر از میانگین مفروض جامعه آماری است؛ یعنی میزان تأثیر گردشگری بر سرمایه اجتماعی روستاهای مرزی شهرستان گمیشان کمتر از سطح متوسط است و تفاوت معناداری با میانگین مفروض جامعه دارد؛ بنابراین فرضیه مورد نظر تحقیق رد می گردد.

۵. از دیدگاه ساکنین روستاهای مرزی شهرستان گمیشان، گردشگری بر سرمایه های نهادی روستا تاثیر گذاشته است.

جدول شماره: آماره های آزمون t تک نمونه ای مستقل

خطای استاندارد	انحراف استاندارد	میانگین	نمونه	متغیر
۰.۰۶۸	۰.۵۸	۲.۶۲	۳۷۲	تاثیر گردشگری بر سرمایه نهادی روستا

جدول شماره ۱۲: آزمون t تک نمونه ای

میانگین		% فاصله اطمینان از تفاوت	اختلاف میانگین	معناداری (دو دامنه)	درجه آزادی	t	متغیر
دامنه بالا	دامنه پایین	۱.۰۵	-۰.۷۷۴	-۰.۳۸	۰.۰۰۰	۳۷۱	۹.۱۲
تاثیر گردشگری بر سرمایه نهادی روستا							نمره شاخص آزمون = ۳

داده های جداول ۱۲ نشان می دهند که مقدار t به دست آمده ۹.۱۲ و با معناداری ۰.۰۰۰ می باشد. این معناداری نشان می دهد که اختلاف معناداری بین میانگین مفروض جامعه ($x=3$) و نمونه مورد بررسی وجود دارد ($\text{sig}<0.05$); بنابراین فرض صفر آزمون t رد می گردد. همچنین دامنه پایین و دامنه بالای آزمون، نشان می دهد میانگین نمونه کمتر از میانگین مفروض جامعه آماری است؛ یعنی میزان تأثیر گردشگری بر سرمایه نهادی روستا روستاهای مرزی شهرستان گمیشان کمتر از سطح متوسط است و تفاوت معناداری با میانگین مفروض جامعه دارد؛ بنابراین فرضیه مورد نظر تحقیق رد می گردد.

۶. از دیدگاه ساکنین روستاهای مرزی شهرستان گمیشان، گردشگری بر سرمایه های جاذبه ای روستا تاثیر گذاشته

جدول شماره ۱۳: آماره‌های آزمون t تک نمونه‌ای مستقل

متغیر	نمونه	میانگین	انحراف استاندارد	خطای استاندارد از برآورد
تاثیر گردشگری بر سرمایه جاذبه‌ای	۳۷۲	۳.۹۱	۰.۶۰۳	۰.۰۷۰

جدول شماره ۱۴: آزمون t تک نمونه‌ای

متغیر	t	درجه آزادی	معناداری (دو دامنه)	اختلاف میانگین	٪ فاصله اطمینان از تفاوت میانگین	دامنه پایین	دامنه بالا
تاثیر گردشگری بر سرمایه طبیعی	۱۲.۹۵	۳۷۱	۰.۰۰۰	-۰.۶۰۲	۰.۵۲۳	۰.۶۸۱	
نمره شاخص آزمون = ۳							

داده‌های جداول ۱۴ نشان می‌دهند که مقدار t به دست آمده ۱۲.۲۶ و با معناداری ۰.۰۰۰ می‌باشد. این معناداری نشان می‌دهد که اختلاف معناداری بین میانگین مفروض جامعه ($x=3$) و نمونه مورد بررسی وجود دارد ($\text{sig}<0.05$); بنابراین فرض صفر آزمون t رد می‌گردد. همچنین دامنه پایین و دامنه بالای آزمون، نشان می‌دهد میانگین نمونه بیشتر از میانگین مفروض جامعه آماری است؛ یعنی میزان تاثیر گردشگری بر سرمایه جاذبه‌ای روستاهای مرزی شهرستان گمیشان بیشتر از سطح متوسط است و تفاوت معناداری با میانگین مفروض جامعه دارد؛ بنابراین فرضیه مورد نظر تحقیق تائید می‌گردد.

۶- بحث و نتیجه‌گیری

هدف این تحقیق بررسی دیدگاه روستائیان مرزی شهرستان گمیشان از نظر تاثیر گردشگری بر ابعاد معیشت پایدار بوده است. نتایج این تحقیق نشان داده است که سطح گردشگر پذیری روستاهای مورد مطالعه پایین بوده اکثر روستائیان میزان آن را کمتر از ۳۰۰ نفر در سال بیان کرده‌اند. با این وجود قابلیت‌های اصلی گردش پذیری این روستاهای عبارت بودند از: فرآوردهای دامی (اقتصادی) مناظر طبیعی (زیستی) و صنایع دستی (اقتصادی-فرهنگی) بوده است. همچنین از دیدگاه روستائیان این سطح پایین گردشگری در روستاهای مرزی مورد مطالعه بر سرمایه انسانی، سرمایه اجتماعی، سرمایه طبیعی، سرمایه اقتصادی و سرمایه نهادی روستایی تاثیر کمی گذاشته است با این وجود همین میزان انداک گردشگرپذیری در روستاهای مرزی بر سرمایه جاذبه‌ای اثر گذار بوده است. به طوریکه گردشگرانی که برای بار اول به این روستاهای وارد و از آن بادید می‌کنند، علاقه خود برای مراجعه بعدی و بازدید از جاذبه‌های گردشگری این روستاهای ابراز می‌دارند؛ بنابراین می‌توان گفت که روستاهای مرزی با وجود قابلیت‌های اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جهت جذب گردشگر همواره از سطح پایینی از میزان گردشگران برخودارند. نبود امکانات کافی و دوری مسیر و همچنین عدم بهره برداری از طرح‌های گردشگری روستایی در این مناطق از جمله مهمترین موانع آن می‌باشد که بایستی برطرف گردد.

منابع

- ازکیا، مصطفی؛ غفاری، غلامرضا. (۱۳۸۶). توسعه روستایی با تاکید بر جامعه روستایی ایران، تهران: نشر نی.
- برادران، سمیه؛ کهنه پوشی، سید هادی. (۱۳۸۹). راهکارهای توسعه اقتصادی روستاهای مرزی نمونه موردی: روستای بایوه واقع در بخش خاو و میرآباد شهرستان مریوان، استان کردستان، تهران: دومین همایش علمی سراسری دانشجویی جغرافیا.

۳. بمانیان، محمدرضا. (۱۳۸۸). مبانی برنامه ریزی و توسعه گردشگری روستایی، تهران: انتشارات هله.
۴. جمعه پور، محمود؛ احمدی، شکوفه. (۱۳۹۰). تاثیر گردشگری بر معیشت پایدار روستایی، فصلنامه پژوهش‌های روستایی، سال دوم، ۱: ۶۳-۳۳.
۵. رکن الدین افتخاری، عبدالرضا؛ مهدوی، داوود. (۱۳۸۴). راهکارهای توسعه گردشگری دهستان لواسان کوچک، فصلنامه راههای توسعه گردشگری روستایی، ۵: ۳۰-۱.
۶. شارپلی، جولیا. (۱۳۸۰). گردشگری روستایی، ترجمه منشی زاده و نصیری، تهران: نشر منشی.
۷. قدیمی، سیدعلیرضا؛ اسحاقی، رضا؛ نصرآبادی، پوریا. (۱۳۹۱). نقش گردشگری روستایی در توسعه پایدار روستایی، تهران: دومین کنفرانس برنامه ریزی و مدیریت محیط زیست.
۸. محمودی نژاد، هادی. (۱۳۸۶). بررسی جایگاه برنامه ریزی توریسم در توسعه ی پایدار روستایی، فرصت‌ها و چالش‌ها، تهران: همایش مسکن و انقلاب.
9. Ashley, C. (2000). *The Impacts of Tourism on Rural livelihoods: Namibia's Experience*, London: Overseas Development Institute.
10. Chambers, R., Conway, G.R. (1992). *Sustainable Rural Livelihoods: Practical Concepts for the 21st Century*, Brighton: IDS.
11. Carney, D. (1998). *Sustainable Rural Livelihoods: What Contribution Can We Make?* London: DFID.
12. Tao, T., Wall G. (2009). Tourism as a sustainable livelihood strategy, the journal of Tourism Management, Volume 30, Issue 1: 90-98.

Analysis of the Impacts of Tourism in Sustainable Livelihoods of Rural Settlements (Case Study: Villages County Gomishan)

Mohaddeseh Hosseini¹, Farhad Java², Seyedeh Fatemeh Hosseini³

1. M.S student of Geography and Rural Planning, Payame Noor University, Gonbad Kavous, Iran

2. PhD student of Geography and Rural Development, Kharazmi University, Tehran, Iran

3. M.S student of Geography and Rural Planning, Payame Noor University, Gonbad Kavous, Iran

---

Abstract

The goal of this study was to examine the role of tourism in sustainable livelihoods of border villages in Gomishan city. The population in this study, was all patients above 15 years that permanent residence in the Gomishan city's of border villages ($n= 10500$). Sampling in this study are using cluster random sampling in three stages, beginning in rural areas, rural families and household members and selected by Cochran formula. As well as one-sample t test was used to measure the relationship between variables with the attitude. The results show that the majority of villagers in tourist villages is low it is less than 300 people have expressed per year. However, the main feature of the circulation of these villages consisted of animal products (economic) landscape (Biological) and crafts (economic-Frhgny) respectively. Also rural tourism in the border villages of the study influence in view of the low level on human capital, social capital, natural capital, economic capital and institutional investors, however, that the small rural tourist attraction in the border villages had impact on the gravitational capital.

Keywords: Tourism, Sustainable livelihoods, Rural Settlements, Gomishan County.
